

РИЗИКИ В УПРАВЛІННІ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

У статті досліджено основні чинники та види фінансових ризиків, їхній вплив на фінансову безпеку підприємства. Встановлено, що своєчасність ідентифікації, правильна оцінка та використання заходів зниження рівня ризику дозволяє ефективно управляти ним з метою мінімізації обсягів фінансових втрат, підвищує рівень фінансової безпеки підприємства.

Ключові слова: фінансова безпека підприємства, фінансовий ризик, фінансова стійкість, управління.

В статье рассмотрены основные факторы и виды финансовых рисков, их влияние на финансовую безопасность предприятия. Установлено, что своевременность идентификации, правильная оценка и использование мероприятий понижения уровня риска позволяет эффективно управлять им с целью минимизации финансовых потерь, повышает уровень финансовой безопасности предприятия.

Ключевые слова: финансовая безопасность, финансовый риск, финансовая устойчивость, управление.

In the article are discussed the key factors and forms of enterprise financial risk and its impact on the financial security of enterprise. It is set that identify in time, correctly estimate, taking all due measures of lower a risk level effectively to manage it with the purpose of minimization of volumes of financial losses, increase the level of the financial security of enterprise.

Key words: financial security of enterprise, financial risk, financial stability, management.

Вступ. Численні ризики супроводжують діяльність підприємства за умов ринкової економіки з недосконалою конкуренцією. Проблема управління ризиками є одним з ключових напрямків діяльності сучасного суб'єкта господарювання. Водночас, за умов фінансово-економічної кризи, потребує подальшого дослідження проблема вдосконалення системи управління фінансовими ризиками та їхнього впливу на фінансову безпеку підприємства. Скорочуючи ризик, менеджер досягає зниження витрат і цим підвищує ефективність виробництва, управління, а отже й рівень фінансової безпеки суб'єкту господарювання.

Постановка завдання. Мета роботи полягає у дослідженні чинників фінансових ризиків, їх видів, особливостей їхнього впливу на фінансову безпеку підприємства та визначення заходів нейтралізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі немає однозначності в трактуванні сутності фінансових ризиків та їхнього впливу на фінансову безпеку підприємства. Одні фахівці розглядають фінансові ризики як окремий вид ризиків підприємства [1, 2], інші економісти вважають, що ці ризики входять до складу інших ризиків – ринкового, інвестиційного [3-6].

Виклад основного матеріалу. Серед ризиків діяльності суб'єктів господарювання, фінансові ризики є основними, оскільки ставлять під загрозу подальшу успішну діяльність підприємства. Їхня дія зумовлює зниження фінансових результатів і фінансової стійкості підприємства. Функціонування підприємства, з точки зору зовнішніх до нього факторів, постійно знаходиться під впливом загроз зриву або погіршення його фінансового стану внаслідок можливого порушення необхідних для його діяльності регіональних, галузевих або міжгалузевих зв'язків. Разом з тим до факторів ризику відносяться лише ті зміни, які є непередбачуваними з точки зору підприємства. Загалом зрив роботи господарюючого суб'єкту може визначатися наступними причинами:

- раптові та непередбачувані зміни, які настали внаслідок зміни оточуючого середовища, що вимагає змін умови договорів з підприємством (підвищення цін, зміни податкового законодавства, соціально-політичної ситуації);

- поява більш вигідних для суб'єкту пропозицій (заключити більш рентабельний договір, більш довгострокових, більш привабливі умови договору);
- зміни особистих відносин між керівниками;
- зміни фізичних умов переміщення товарних, фінансових та трудових ресурсів між суб'єктами (аварії, зміни митних умов, виникнення нових кордонів).

Ризики, що супроводжують фінансову діяльність господарюючого суб'єкту, формують широкий портфель ризиків підприємства, який визначається загальним поняттям – *фінансовий ризик*. Його рівень зростає з розширенням об'єму фінансової діяльності, з прагненням менеджерів підвищити рівень дохідності фінансових операцій, з освоєнням нових технологій та інструментів.

Фінансовий ризик підприємства являє собою результат вибору його власниками або менеджерами альтернативного фінансового рішення, направлено на досягнення бажаного цільового результату фінансової діяльності за ймовірності понесення економічного збитку (фінансових втрат) в зв'язку з невизначеністю умов його реалізації [2].

Аналізуючи економічну безпеку підприємства та найбільш важливі види ризиків з боку виробничої діяльності підприємства, Г.Б. Клейнер, виділяє наступні види фінансового ризику та чинники їх виникнення [6]:

Ризик неповернення передплати постачальником.. Причини: рішення постачальника про тимчасове або кінцеве присвоєння отриманих в якості передплати суми, неможливість їх виплати даному підприємству з причини використання до розірвання договору.

Ризик неотримання або несвоєчасного отримання плати за реалізовану продукцію. Причини: прийняття рішення споживачем про використання призначеної для оплати суми на інші цілі, відсутність необхідної суми.

Ризик неотримання зовнішніх інвестицій та кредитів. Причини: незадовільні враження інвесторів або кредиторів відносно перспектив та можливостей підприємства, виток негативної інформації, публікація відомостей, що загрожують репутації підприємства, різке падіння курсу акцій підприємства, виступ споживачів з критикою продукції підприємства.

Реалізацію фінансових інтересів підприємства у вигляді методологічної схеми взаємозв'язку основних категорій фінансової безпеки підприємства наведено на рис. 1:

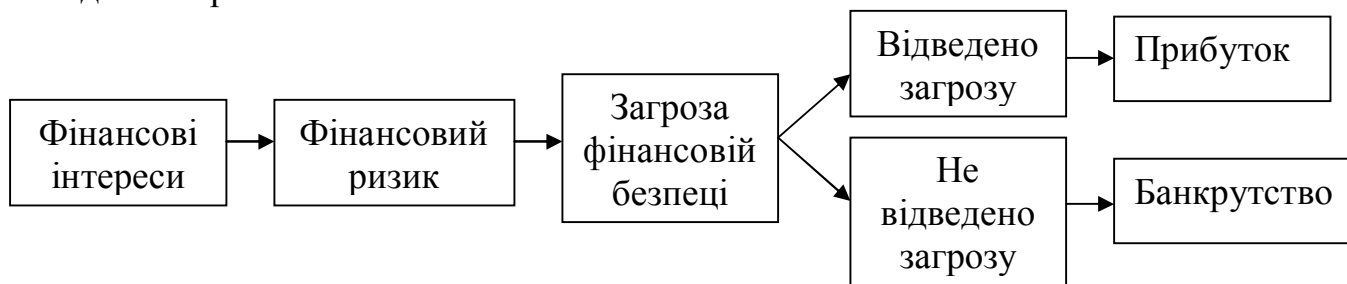

Рис. 1. Схема взаємозв'язку категорій фінансової безпеки підприємства

Під ризиком реалізації загрози фінансовій безпеці підприємства розуміють ймовірність події, яка призводить до порушення режиму функціонування фінансової системи підприємства та економічним втратам (збиткам). Охарактеризувати найбільш вагомі фінансові ризики, що впливають на фінансову безпеку підприємства, можемо наступним чином (табл. 1):

Таблиця 1

Характеристика основних фінансових ризиків та їх чинники [2]

Вид фінансового ризику	Характеристика
<i>Ризик зниження фінансової стійкості підприємства</i>	Виникає внаслідок недосконалої структури капіталу (великою часткою залучених засобів), що породжує незбалансованість грошових потоків підприємства За ступенем небезпеки цей вид відіграє найважливішу роль
<i>Ризик неплатоспроможності</i>	Генерується зниженням рівня ліквідності оборотних активів підприємства.
<i>Інвестиційний ризик</i>	Характеризує можливість виникнення фінансових втрат в процесі здійснення інвестиційної діяльності підприємства: несвоєчасна підготовка інвестиційного проекту, несвоєчасне завершення проектних робіт, несвоєчасне відкриття фінансування інвестиційного проекту
<i>Інфляційний ризик</i>	Характеризується можливістю знецінення реальної вартості капіталу (в формі фінансових активів підприємства), а також очікуваним доходом від здійснення фінансових операцій за умов інфляції
<i>Відсотковий ризик</i>	Полягає в непередбаченій зміні відсоткової ставки на фінансовому ринку (як депозитної, так і кредитної). Причиною виникнення є: зміна кон'юнктури фінансового ринку під впливом державного регулювання, зростання або зниження пропозиції вільних грошових ресурсів..
<i>Валютний ризик</i>	Недоотримання доходів в результаті зміни обмінного курсу іноземної валюти.

<i>Депозитний ризик</i>	Відображає можливість неповернення депозитних вкладів, пов'язаний з невдалими депозитними операціями підприємства.
<i>Кредитний ризик</i>	Загроза несплати боржниками боргу та відсотків, що належать кредиторів
<i>Податковий ризик</i>	Нестабільність податкового законодавства, можливе підвищення податкових виплат, що здійснює підприємство
<i>Інноваційний фінансовий ризик</i>	Непередбачена нестача фінансових засобів щодо витрат на розвиток нових технологій
<i>Криміногенний ризик</i>	Погіршення криміногенної обстановки в країні

Оскільки фінансова безпека – визначає граничний стан фінансової стійкості, в якому повинно знаходитися підприємство для реалізації своєї фінансової стратегії, характеризується здатністю підприємства протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам [7], в управлінні фінансовою безпекою підприємства вагоме місце необхідно відвести саме групі фінансових ризиків, у якій за ступенем небезпеки вирішальну роль відіграє ризик зниження фінансової стійкості. Цей ризик генерується неефективною структурою капіталу, тобто високим значенням коефіцієнта співвідношення позичених і власних коштів підприємства. Управління ризиком зниження фінансової стійкості є складовою загальної стратегії управління сталістю фінансового стану підприємства, а отже і рівнем його фінансової безпеки.

На сьогодні використовують широкую систему методів оцінки ймовірності виникнення окремих видів ризиків. На нашу думку, вибір конкретного методу оцінки визначається інформаційною базою та рівнем кваліфікації управлінського персоналу. В літературі по проблемі ризику приводиться багато різних методів кількісної оцінки, найбільш поширеними серед яких є: статистичний, експертних оцінок, аналітичний та комбінований [3].

В абсолютному вираженні у випадку, коли збиток піддається виміру, ризик визначається значенням можливих втрат в матеріальному або вартісному вираженні. На практиці в якості кількісної оцінки ризику реалізації загрози безпеці підприємства частіше за все приймають добуток очікуваного збитку на ймовірність того, що цей збиток відбудеться:

$$W = p_n x_n, \quad (1)$$

де W - величина ризику ризику;

p_n - ймовірність реалізації конкретної загрози;

x_n – збиток від реалізації загрози.

У відносному виразі ризик визначається як величина можливих втрат, віднесена до бази (доходу, прибутку, основних фондів):

$$W = \frac{x}{K}, \quad (2)$$

де W – коефіцієнт ризику;

x – максимально можливий обсяг збитків;

K – обсяг власних фінансових ресурсів з урахуванням точно відомих надходжень коштів.

Під час проведення оцінки ризиків важливо не тільки встановити джерела ризиків, але й виявити , які з них є домінуючими. Доцільно класифікувати можливі втрати за ознакою впливу на діяльність підприємства. Менеджер повинен пам'ятати, що неможливо уникнути ризику, а необхідно його передбачити, прагнути знизити його значення до мінімального рівня наскільки це є можливим. Тобто, необхідно підкреслити, що управління ризиком на підприємстві визначається як процес підготовки та реалізації заходів, мета яких - зниження небезпеки прийняття помилкового рішення та зменшення негативних наслідків, небажаного розвитку подій в ході реалізації прийнятих рішень.

Під час розробки стратегії управління ризиком в рамках формування стратегії управління фінансовою безпекою підприємства першочергово необхідно визначити цілі та пріоритети тих дій, які відносяться до ризикових, оцінити можливі результати у випадку досягнення успіху. Після цього необхідно виявити можливі ризики за напрямками та оцінити їх за видами, визначити ймовірність збитку, встановити допустимий рівень ризику. Попереднє рішення аналізується, оцінюється рівень ризику, і у випадку бажаного ефекту – зменшення рівня ризику до необхідних прийнятних значень, рішення, доповнене програмою забезпечення фінансової безпеки, рекомендується керівництву підприємства для реалізації. В

протилежному випадку програма розглядається до тих пір, поки не буде забезпечено прийнятний рівень ризику.

У практиці управління застосовують два основних шляхи захисту підприємств від ризику зниження стійкості фінансового стану, які залежно від активності суб'єкта управління класифікують на пасивне втручання та активне реагування:

- пасивний шлях захисту не передбачає з боку підприємства активних дій, спрямованих на зниження ризику.
- активне реагування передбачає безпосередню участь підприємства у згодах щодо зменшення ризику зниження фінансової стійкості підприємства.

Узагальнену схему управління ризиком зниження фінансової стійкості підприємства зображено на рис. 2:

Рис. 2. Узагальнена схема процесу управління ризиком зниження фінансової стійкості підприємства

Виправданий ризик – необхідний атрибут стратегії й тактики ефективного управління. Відповіді на запитання, де проходить межа між допустимим та нерозумним ризиком, означає провести кількісну та якісну оцінку ризику.

Кількісне вираження рівня ризику не може бути однозначним. Залежно від методу оцінки ризику величина його може змінюватися. Логічний процес аналізу ризику під час прийняття управлінських рішень зображено на рис. 3.

Оцінка рівня ризику зниження фінансової стійкості підприємства є найвідповідальнішим етапом процесу управління, оскільки від якості такої оцінки залежить ефективність управління цим ризиком, а отже, і станом фінансової безпеки підприємства.

Рис.3. Процес аналізу ризику зниження фінансової стійкості підприємства під час прийняття управлінських рішень

У процесі формування ефективної політики управління ризиком особливу увагу слід приділити профілактичним заходам і системі внутрішнього страхування. Профілактика ризику зниження фінансової стійкості повинна поводитися у чотирьох напрямках: уникнення, мінімізація, диверсифікація, лімітування (табл. 2).

**Структура профілактичних заходів управління ризиком зниження
фінансової стійкості підприємства**

Профілактичні заходи управління	Характеристика
<i>Уникнення ризику</i>	Відмова від здійснення фінансових операцій, рівень ризику за якими надзвичайно високий і не відповідає критеріям ефективної фінансової політики підприємства
	Зниження питомої ваги позичкових фінансових ресурсів у господарському обороті
	Підвищення рівня ліквідності активів шляхом збільшення питомої ваги оборотних активів
<i>Мінімізація ризику</i>	Отримання від контрагентів певних гарантій при наданні комерційного кредиту
	Продаж товарів при наданні кредиту на умовах фінансового лізингу
	Скорочення переліку форс-мажорних обставин у контрактах із покупцями готової продукції, що дасть змогу суттєво зменшити ризик виникнення безнадійної дебіторської заборгованості
	Використання опціонних угод при біржових операціях
<i>Диверсифікація ризику</i>	Диверсифікація портфеля цінних паперів
	Диверсифікація валютного портфеля за рахунок вибору для проведення зовнішньоекономічних операцій кількох видів валют
	Диверсифікація депозитного портфеля за рахунок розміщення великих сум тимчасово вільних грошових засобів на депозитне зберігання у кількох банках при збереженні умов їх розміщення
<i>Лімітування ризику</i>	Встановлення мінімального розміру високоліквідних активів у складі майна підприємства
	Встановлення граничного розміру позикових коштів у господарському обороті
	Встановлення максимального розміру депозитного вкладу, розміщеного в одному банку.

Система заходів внутрішнього страхування ризику має на меті забезпечити нейтралізацію негативних явищ у процесі економічного розвитку підприємства.

Сутність зовнішнього страхування ризику полягає у відмові від частини доходів, аби уникнути цього ризику. Зовнішнє страхування ризику здійснюють переважно спеціалізовані страхові організації, для яких воно є основним видом діяльності. Розглянемо основні можливі напрями внутрішнього страхування ризиків зниження фінансової стійкості підприємства (рис. 4):

Рис. 4. Структура заходів внутрішнього страхування ризиків зниження фінансової стійкості підприємства

Висновки. Отже, за допомогою створення ефективної системи внутрішнього страхування та запровадження профілактичних заходів можна оперативно нейтралізувати ризик зниження фінансової стійкості підприємства у складних умовах перехідного періоду, що, в свою чергу, сприятиме зміцненню фінансової складової економічної безпеки підприємства. Адекватна оцінка ризику

дозволяє суттєво знизити ймовірність розорення та уникнути великих фінансових втрат для підприємства.

Таким чином, антиризикові заходи є невід'ємною складовою в управлінні фінансовою безпекою підприємства. Безпосередній ефект таких заходів полягає в зборі, накопиченні, систематизації економічної інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень. Під час прийняття управлінського рішення економічна ефективність від його реалізації повинна бути скоригована на ступінь ризику його досягнення. Зменшення невизначеності дозволяє більш ефективно виробити необхідні коригуючі впливи, що в свою чергу надасть змогу зміцнити стратегію управління фінансовою безпекою підприємства.

Література

1. Бланк И.А. Финансовая стратегия предприятия / И.А. Бланк. – К.: Вид-во «Ольга», Ника-Центр, 2004. – 720 с.
2. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И. А. Бланк. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. - 784 с.
3. Вітлінський В.В. Концептуальні засади ризикології у фінансовій діяльності / В.В. Вітлінський // Фінанси України. – 2003. - №3. – С.4.
4. Горбач Л.М. Страхова справа: навч. посібн. – 2-ге вид., [випр] / Л.М. Горбач. – К.: Вид-во «Кондор», 2003. 252 с.
5. Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – Львів: Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2005. – 498 с.
6. Клейнер Г.Б. Предприятие в нестабильной экономической среде: риски. Стратегии, безопасность / Г.Б. Клейнер, В.А. Тамбовцев, Р.М. Качалов; под общ. ред. С.А. Панова. - М.: ОАО «Изд-во «Экономика»», 1997.-228с.
7. Петренко Л.М. Взаємозв'язок фінансової безпеки та фінансової стійкості підприємства / Л.М. Петренко // Економіка та підприємництво: [зб. наук. праць молодих учених та аспірантів. / відп. ред. І.В. Луняк]. – К.: КНЕУ, 2010. – Вип. 24. - С.226-234.